

Yasal Düzenlemeler Sonrası Sigaranın Toplumsal Algılanışı RİZE ÖRNEĞİ

Dr. Emre NEBİOĞLU
Kocaali Kaymakamı

Tiryakileri tarafından ‘en iyi arkadaş’, ‘zihin açıyor’, ‘mutluluk hissi veriyor’, ‘üzüntüyü bastırıyor’, bir alışkanlık, ‘sakinleştiriyor’ gibi değişik şekillerde ifade edilen, sosyal ve kültürel hayatta ekonomik boyutu bir tarafa, kendine özgü içme ritüelleri, mekânları olan, romanlara, şiirlere, resimlere, türkülere konu olan bir kültür ögesi haline gelen, Balzac’ın “Onu ekmeğe tercih ederim” ya da, Einstein’a “İnsan bir soruyu cevaplamadan önce mutlaka piposunu yakmalıdır” sözünü söyleten tütün ve özellikle sigara, maalesef insanları, erkeği kadınıyla, genci yaşlısıyla pençesi altına almaya devam ediyor.

Dünyada tütünün mamullerinin zararları ve yol açtığı hastalıklar konusunda bilimsel birikim ve toplumsal farkındalık sürekli ilerleme kaydetmesine rağmen, tütün kullanımı halen daha önüne geçilebilir ölümlerin en önemli nedeni olma özelliğini korumaktadır .Günümüzde dünyada yetişkinler arasında görülen her on ölümden birinin sebebi tütün kullanımı ve onun yol açtığı rahatsızlıklardır(WHO Report on the Global Tobacco Epidemic 2008).

Tütünün en çok kullanılan formu olan sigarayı bırakma oranlarında gözle görülür bir değişim olmadığı ve sigarayla mücadele noktasında yeni stratejiler ortaya konulmadığı takdirde, 2025 yılına

gelindiğinde sigara içenlerin sayısı 1.9 milyara varacağı ifade edilmektedir, bu nedenle tütün ile mücadele kapsamında tütün kullanımının azaltılması ve tütün salgınının önüne geçilmesi topyekûn çalışmayı gerektirmektedir (Küresel Yetişkin Tütün Araştırması Türkiye 2012).

Ülkemizde de tütünle mücadele konusunda 2000 yılından sonraki süreçte önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Tütün Kontrol Çerçeve Sözleşmesi 2004 yılında imzalanıp T.B.M.M de kabul edildikten sonra, Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Ergüder 2008). Bunun yanı sıra, Dünya Sağlık Örgütü gibi kurumlarla ortak çalışmalar yapılmış, tütün kontrolü ve yol açtığı zararları önleme adına yasal bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda tütün kontrolü ve tütün zararlarının önlenmesine yönelik hedefleri; başlamanın önlenmesi, vazgeçirme desteği ve ikinci el sigara içenler diye tanımlanan pasif içicilerin korunması olarak ifade edebiliriz (Mutlu ve Seydioğulları 2014).

Dünya Sağlık Örgütü'nün Avrupa Bölgesi 62. Bölge Toplantısında, DSÖ Avrupa Bölge Direktörü Zsuzsanna Jakab tarafından Türkiye'nin DSÖ'nün MPOWER kistaslarının tamamını yerine getiren ve uygulayan dünyadaki ilk ve tek ülke olduğu açıklanmış, Türkiye'nin sigaranın zararlarına karşı örnek mücadelesinin "Başarı hikâyesi" olarak nitelendirildiği açıklamada, tütün kullanımının azaltılması hususunda gösterilen kayda değer ilerlemenin, tütün ile mücadelede etkili kontrol politikalarını benimseme ve bunları hayata geçirmede güçlü bir siyasi irade ve hükümet kararlılığı olmaksızın gerçekleştirilemeyeceğine vurgu yapılmıştır (<http://www.saglik.gov.tr/TR/belge/1-16376/turkiyenin-dumansiz-hava-sahasidunyaya-resmen-ornek-ol-.html>).

Ülkemizde Sigaranın zararlarının önlenmesi için yapılan yasal düzenlemelerin etkinliğini ölçmek amacıyla birçok kesitsel çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan en geniş kapsamlı olanı Dünya Sağlık Örgütü ile birlikte gerçekleştirilen Küresel Yetişkin Tütün Araştırması (Türkiye) ve Küresel Gençlik Tütün Araştırması (Türkiye) çalışmalarıdır. Bu çalışmalarda Tütün ve Tütün Mamullerinin zararlarının önlenmesi amacıyla uygulamaya konulan düzenlemelerin sigarayı bırakma, azaltma, pasif sigara etkileniminin azaltılması, sigaranın zararlarına ilişkin mesaj ve uyarıların kişilerce fark edilmesinde artış gibi olumlu sonuçları olmuştur. Tütün ve tütün mamullerinin zararları ile mücadelede alınan olumlu sonuçlar uluslararası alanda da tescillenmiştir.

Bu kapsamda 4207 sayılı Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun'a ve bu Kanun'un uygulanmasına ilişkin yürürlüğe konulan yasal düzenlemelerin sigara içme davranışını ne yönde etkilediğine dair, Rize ilinde 2017 yılında, Recep Tayyip ERDOĞAN Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Ardeşen Turizm Fakültesi ve Tıp Fakültesi'nde okuyan 1-2-3-4-5-6. sınıf öğrencileri, Ali Metin Kazancı Lisesi'nde eğitim gören 9-10-11-12. sınıf öğrencileri, il merkezinde faaliyette bulunan Çay Üreticiler Derneği, Ebruli Yaşam ve Sanat Derneği, Muhtarlar Derneği, Belediye Spor Derneği, Amatör Spor Kulübü Derneği, Kanser Araştırma Derneği gibi sivil toplum kuruluşlarına kayıtlı üyeler, Halk Sağlığı Müdürlüğü, Tarım Müdürlüğü, Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü ve İl Müftülüğünde çalışan kamu görevlileri ile il merkezinde bulunan Cumhuriyet ve Gündoğdu Çay Fabrikalarında çalışan işçiler olmak üzere toplam 1363 kişi üzerinde bir çalışma yapılmıştır. Çalışmada ki-

şisel bilgi formu yanında katılımcıların, 4207 Sayılı Kanun, bu kanunun uygulanması ve sigara içme davranışı hakkında görüşlerini öğrenmek amacıyla bir anket uygulanmıştır.

4207 sayılı Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun'a, Kanunun uygulanmasına ve Sigara İçme Davranışına ilişkin görüşlerin belirlenmesi amacıyla "Görüş Ölçekleri" Hiç Katılmıyorum (1), Katılmıyorum (2), Kararsızım (3), Katılıyorum (4) ve Tamamen Katılıyorum (5) şeklinde puanlanmıştır.

Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde; 4207 sayılı Kanun ile ilgili olarak en fazla **"4207 sayılı Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun'a aykırı davranışlar için mevzuatta yer alan cezai hükümler ve disiplin hükümleri hassasiyetle uygulanmalıdır."** ($\bar{X}=4.58$), **"Kahvehane, kafeterya, birahane, nargile içilen mekânlar, dernek ve vakıflara ait lokaller gibi eğlence hizmeti verilen işletmeler ve lokantalar dâhil kamu ve özel hukuk kişilerine ait tüm binaların kapalı alanlarında sigara içiminin yasaklanması yerinde bir uygulamadır"** ($\bar{X}=4.51$) ve **"18 yaşını doldurmamış kişilere sigara satışının yasaklanması doğrudur"** ($\bar{X}=4.50$) görüşlerinin desteklenmesi, katılımcıların sigara içimine getirilen yasaklamaların yararlarını gördüklerini ve devamından yana bir iradeye sahip olduklarını göstermektedir. Katılımcıların 4207 sayılı Kanun hakkındaki görüşlerinin yüksekliği bu çalışmada bulduğumuz "4207 sayılı Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü hakkında Kanun'daki kapalı alanlarda sigara içilmemesine ilişkin yasak uygulamalarına verilen destek oranı (%82) ile de koşutluk göstermektedir.

4207 sayılı Kanun hakkında katılımcılar tarafından en az desteklenen

“Medyada sigara içimini özendirici yayınların yasaklanması yönündeki düzenlemeleri yeterli buluyorum.” ($\bar{X}=4.01$) görüşüdür.4207 sayılı Kanun’un uygulanması hakkındaki görüşlerde de ayrıntılı şekilde değinileceği gibi, çalışmamıza katılanların bu yöndeki düşünceleri karşısında, yazılı ve görsel medyada özellikle gençlerin sigara kullanımını teşvik eden ve sigaraya sempati duymasına yol açacak unsurların halen var olduğu söylenebilir.

4207 sayılı Kanun’un uygulanması hakkındaki görüşlere bakıldığında; **“Katılımcılar tarafından kapalı alanlarda sigara yasaklarına riayet edildiği”** ($\bar{X}=2.70$) ve **“18 yaşın altındakilere sigara satışının yasak olmasına ilişkin kanun hükümlerine uyulduğu”** ($\bar{X}=2.32$) ile ilgili görüşlerin orta düzeyde desteklenmesi, her şeye rağmen kapalı alanlarda sigara içimine müsaade edildiğine ve bunun sonucu ikinci el sigara dumanından etkilenen, sigara içmeyenlerin varlığına işaret etmekte, sigaranın tehdidi altındaki en riskli grup olan gençlerin sigara bağımlısı olmasına neden olacak olan, yasal yaş sınırının altındakilerin kolayca sigaraya erişebildiklerini ifade etmektedir.

Öte yandan sigara içme davranışına ilişkin görüşler ile ilgili olarak elde edilen bulgular değerlendirildiğinde; katılımcıların **“Sigara içenler çevresindeki insanların tepkisinden çekinir.”** ($\bar{X}=4.71$), **“Sigaranın sağlığa olan zararları konusunda yeterli bilgiye sahibim.”** ($\bar{X}=4.58$), **“Sigaranın yasak olduğu yerlerde içilmesi bir hak ihlalidir.”** ($\bar{X}=4.33$), **“Pasif sigara içiciliğinin ne olduğunu biliyorum.”** ($\bar{X}=4.51$) gibi görüşleri, yüksek oranda puanlamaları, sigara içme davranışının olumsuzluğuna ilişkin belli bir duyarlılığa sahip olduğunu da göstermektedir. Bu duyarlılığın Türkiye’de sigaranın toplumsal algılanışını da etkileyen, 4207 sayılı

Kanun çerçevesinde şekillenen tütün kontrol politikalarının bir sonucu olduğu ifade edilebilir. Özellikle katılımcılar arasında en fazla **“Sigara içenler çevresindeki insanların tepkisinden çekinir.”** ($\bar{X}=4.71$) görüşünün paylaşılması, toplum (içen ve içmeyen) nezdinde sigara davranışına atfedilen değeri göstermesi açısından da önemlidir.

Bu noktada üzerinde durulması gereken kavram, sigaranın denormalizasyonu sürecinde sigara ve sigara içme davranışının toplumsal olarak kabul edilme oranı düşerken, bu durumla koşut olarak ortaya çıkan, sigara içenlerin içinde buldukları çevreden dışlanmasına neden olan damgalama (stigma) kavramıdır.

Dünya Sağlık Örgütü’nün Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi, tütün salgınına önlemek amacıyla sigarayı sosyal açıdan kabul edilemez hale getirmek için, sigara kullanımını azaltma amacına dönük tütün ile mücadele politikaları oluşturmuş, kısa sürede birçok devlet de ulusal çapta kendi tütün politikalarını hayata geçirmiştir. Bunun sonucu olarak sigarayı sosyal açıdan kabul edilemez hale getirmeyi amaçlayan tütün kontrol politikaları sigara kullananların da damgalanmasına yol açmıştır. Yapılan çalışmalar tütün kontrol politikalarının sigara ve sigara içenleri damgalanmasını sağlamak sureti ile sigara kullanımını azaltabileceğini ortaya koymuş, sigara kullanımıyla ilgili damgalamanın sonucunda ortaya çıkan duygusal yanıtı inceleyen birtakım araştırmalar, damgalama sonrası sigara kullananlarda utanma, suçluluk ve yaptığı şeyi onaylamama gibi duygusal tepkiler geliştirdiklerini, sigara yasaklarının olmadığı alanlarda dahi sigara içerken kendilerini rahat hissetmediklerini bildirmişlerdir (K. Bell, McCullough, Salmon ve J. Bell, 2010, Thompson vd., 2007). Yaptığımız çalışmada katılımcıların büyük

kısımının sigara içmeyi çekinilecek bir durum olarak görmesi, sigara ile mücadelede, bir halk sağlığı enstrümanı olarak damgalamanın önemini göstermektedir. Bugün sigara içenler ile ilgili toplumsal damgalamanın artmasının 20.yy.’ın son çeyreği ile birlikte belirginleşen yeni sağlık ahlakının sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Bu yeni sağlık ahlakı anlayışı içinde sigara “tekinsiz bir tuzak”, korku, kaygı ve endişe duyulacak bir düşman olmaya doğru olanca hızıyla ilerlemektedir. Sigara içme gibi hem içen hem de içmeyen için ciddi sağlık riskleri içeren, çevresel ve ekonomik maliyeti olan davranışa ve sigara içenlere karşı, toplum içerisindeki bu bakışın sigara ile mücadele politikaları ile tahkim edilmesi-insan onuruna aykırı olmamak ve damgalama sonrası rehabilite programlarını uygulamak kaydı ile- sigaraya karşı toplumda gittikçe artan “antipati iklimi”nin artarak devamı ve sigara ile mücadele politikalarının daha etkili bir şekilde yürütülmesi açısından önemli olacaktır.

Katılımcıların , **“Sigara içenleri özgür ve bağımsız kişiler olarak görürüm.”** ($\bar{X}=1.85$),**“Sigara içenler mutludurlar.”** ($\bar{X}=2.27$),**“Sigara içenler daha çekici görünürler.”** ($\bar{X}=1.70$),**“Sigara içenler daha rahat sosyalleşirler.”** ($\bar{X}=2.34$),**“Sigara satışı yasaklanamaz içmek de bir özgürlüktür.”** ($\bar{X}=1.90$),**“Sigara içenlere sempati beslerim.”** ($\bar{X}=1.67$) gibi sigara davranışına ilişkin görüşleri daha düşük düzeyde puanlamaları, sigara ve sigara içmenin sahip olduğu imajın da ters yüz olmaya başladığına işaret etmekte, toplumda tütün endüstrisinin yoğun uğraşları ile sigara ve sigara içme davranışına yüklenen, özgürlük, çekicilik, ayrıcalık, sosyalleşme aracı gibi anlamların insanların nezdinde geçerliliğini yitirmeye başladığını ifade etme açısından da önem arz etmektedir.

SONUÇ

Bugün gerek uluslararası gerekse ulusal düzeyde sigaranın zararları ile mücadele amaçlı düzenlemele- rin ve sigara içme ile ilgili yasakla- rın hayata geçirilmesi ve buna eşlik eden bireysel ve toplumsal bilinç- lenme ile sigaranın zararlarına iliş- kin epistemolojik çerçeve çizilmiştir. Yaşanan, sigaraya olan bakış veya tutkunun dibe vurmasıdır. İnsanlar artık sigara veya sigara içme davranışı ile sağlık halleri arasında “kazan-kazan” ilişkisinden ziyade, esasen sigara ve sigara içme davra- nışı ile aralarında “sıfır toplamlı bir ilişki” olduğunun bilincindedirler.

Sigara ile mücadelede önemli ka- zanımlar elde edilmesine rağmen tehlikenin geçmediği, bu süreçte potansiyel risklerin varlığı vakıa- dır. Adorno ve Horkheimer’in ifa- desiyile, hayatın hemen her alanını metalaştıran kültür endüstrisi ve onun şekillendirdiği popüler kül- tür, özellikle çocuk ve gençlerin bilinçli seçme şansını ortadan kal- dırmakta, bunun sonucu olarak özellikle gençler imajlar dünyası ile gerçek dünya arasında bir bağ- lantı kurmakta güçlük çekmekte ve sonuçta gerçek olanı simgesel dünyada gösterilen ile özdeşleştir-

mektedirler (Günindi, 2002). Böyle bir durumda kişinin kendisi hakkın- da neyin iyi, neyin kötü veya neyin doğru neyin yanlış olduğunu dü- şünmesinin de önemi olmayacaktır. Popüler kültür kendi ürünlerini bir gereksinim olarak sunmakta (siga- ra gibi) ve kişinin yaşamında “must have” nitelikte (olmazsa olmaz) bir anlam yüklemektedir. Dolayısı ile bize göre toplumsal değerleri içtiği eden ve bu boşluğu -sigarayı da bu kapsamda değerlendirece- ğimiz- gereksiz, değersiz, anlık haz veren birtakım nesnelere dolduran popüler kültürün baskısı ve en ni- hayetinde aynılaştıran ve uygitsinci birey/toplum yaratma amacına matuf “kullan, farklı ol” dayatması karşısında, tütün ile mücadele poli- tikalarının kapsamlı bir şekilde uy- gulanmasının devamını sağlamak önemlidir.

Sigara ile mücadele konusunda uy- gulan yasal tedbirlerin sonucu oluşan tabloyu görmeyen amaçlan- dığı bu çalışmada, tespit edilen bul- gular çerçevesinde; sigaranın top- lumsal algılanışı noktasında elde edilen kazanımların sürdürülebil- mesi için; topluma verilecek kamu- sal mesaj; bu konuda eğitim faali- yetlerine ağırlık verilerek sigaranın zararlarının, mümkün olduğunca

toplumda ön planda olan, kamuya mal olmuş kişiler tarafından dile getirilmesi- bu konuda Cumhurbaş- kanımız Recep Tayyip ERDOĞAN’ın bulunduğu ortamlarda sigaranın zararlarını dile getirmesi, içenleri sigarayı bırakmaları için ikna et- mesi çok önemli sonuçlar vermiştir -, sigara içilmesinin yasak olduğu yerlerde yasal hükümlerin taviz- siz şekilde uygulanması, sigaranın sadece belli yerlerde satışının ya- pılması, sigara almak isteyenlerin yasal yaş sınırının üzerinde olup olmadıklarının gerekirse kimlik belgesine dayalı olarak ile teyit edilmesi, eğitim ve öğretimle ilgili müfredata sigaranın zararlarına ilişkin derslerin eklenmesi, yasal yaş sınırının yükseltilmesi, hamile olan kadınlara sigara satış yasağı getirilmesi, özel araçlarda çocukla- rı pasif etkilenimden korumak için sigara içme yasağı uygulanması, düz sigara paketi uygulamasına geçilmesi gibi, esasen çocuk, genç ve dezavantajlı kesimleri sigaranın zararlarından koruyacak ve bilinç- lendirecek uygulamaların çeşitlen- dirilmesi hedeflerini içermelidir.

$\bar{X}$: Katılımcılar tarafından yapılan puanlamaların aritmetik ortalama- sını ifade etmektedir.

KAYNAKÇA

- WHO Report on the Global Tobacco Epidemic: The MPOWER Package, 2008. World Health Organization, Geneva
- Küresel Yetişkin Tütün Araştırması Türkiye 2012, 2014. T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, Sağlık Bakanlığı Yayın No: 948, Anıl Matbaa Ltd. Şti., .Ankara.
- Mutlu İ.E., Seydioğulları, M., 2014. Tütün Kontrolü ve Hukuk

Mücadelesi:Tobacco Control and Legal Disputes. Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, (23),12-17.

Türkiye'nin Dumansız Hava Sahası Dünyaya “Resmen” Örnek Oldu, 2013. T.C.Sağlık Bakanlığı, <http://www.saglik.gov.tr/TR/belge/1-16376/turkiyenin-dumansiz-hava-sahasidunyaya-resmen-ornek-ol.html> (11.01.2017).

Bell, K., McCullough, L., Salmon, A., Bell, J., 2010. ‘Every Space is Claimed’:

Smokers’ Experiences of Tobacco Denormalisation. Sociology of Health & Illness, 32(6), 914-929.

Thompson, L., Pearce, J., Barnett, J.R., 2007. Moralising Geographies: Stigma, Smoking Islands and Responsible Subjects. Area, 39(4), 508-517

Günindi, A.E., 2002. “Popüler Kültürden Müzik Videolarının Gençler Üzerine Olumsuz Etkileri”, Aile ve Toplum Dergisi, Nisan-Haziran.